

*Голові спеціалізованої вченої ради
в Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара
доктору політичних наук, професору,
виконувачу обов'язків декана факультету
суспільних наук і міжнародних відносин
Кривошеїну Віталію Володимировичу*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» на дисертаційну роботу Ніколенка Юрія Олександровича «Виборча інженерія як інструмент політичної конкуренції: публічні прояви у трансформаційних демократіях», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Виборча інженерія виступає важливим предметним полем для міждисциплінарних досліджень соціально-поведінкових та правознавчих дисциплін. Можливості забезпечення бажаного результату волевиявлення на основі маніпуляцій із процедурним та законодавчим регулюванням територіального розподілу та організації виборчого процесу є невід'ємною частиною сучасних демократичних політичних процесів. Попри негативне ставлення до виборчої інженерії, її поширення в багатьох країнах світу є встановленим емпіричним фактом.

Відповідно публічні прояви виборчої інженерії як чиннику політичної конкуренції є ключовими аспектом визначення причинно-наслідкових взаємодій сучасних політичних акторів. В умовах сучасної України виборча інженерія пройшла значну кількість періодів розвитку. На сучасному етапі ідентифікація практик інженерії на тлі порівняння з практичними прикладами зарубіжних держав є важливим завданням сучасної політичної науки.

Політична конкурентність на основі впливу на результати виборів розкриває широку палітру політико-інституційних зв'язків, процесів політичної участі та специфіку політико-правового забезпечення функціонування трансформаційної демократії. Розбудова європейської політичної системи в період після завершення воєнного стану в Україні передбачає визначення методів щодо зменшення впливу маніпулятивної виборчої інженерії на результати голосування, забезпечення прозорості механізмів представництва основних та меншоритарних груп населення, реалізації тісної взаємодії влади та громадськості щодо протидії маніпуляціям

тощо. Відповідно дисертація є вкрай актуальною як для сучасних політологічних досліджень, так і з огляду на перспективи політичної трансформації в Україні.

За своєю темою та змістом дисертаційне дослідження має зв'язок з науковими програмами та темами. Воно здійснене в межах ініціативної теми науково-дослідних розробок кафедри політології Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» № 0122U001332.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Насамперед слід відзначити чітку структуру дисертаційного дослідження, послідовність та аргументованість викладених у дисертації концептуальних ідей та положень, що ґрунтуються на особливості виборчої інженерії як інструменту політичної конкуренції на основі публічних проявів в умовах трансформаційних демократій та чітко корелюються із предметом дисертації.

Обґрунтованість результатів дисертації на високому теоретичному рівні обумовлено використанням значного обсягу теоретичних та нормативних джерел, емпіричних матеріалів тощо. Зокрема, справляє враження ретельний підбір та використання наукових методів дослідження. Автор вдається до застосування арсеналу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. У ході продукування наукових положень та ідей дисертації прослідковується використання описового, системного, структурно-функціонального, інституціонального, історичного, порівняльного методів наукового дослідження.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які логічно та нерозривно пов'язані між собою, висновків, списку використаних джерел, а також містить численні аналітичні таблиці та рисунки, які дозволяють комплексно розглянути всі аспекти досліджуваної здобувачем проблематики.

Ніколенко Ю. О. у вступі дисертації обґрунтовує науковий інтерес та актуальність обраної теми, пояснює зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначає мету, завдання дослідження, об'єкт, предмет, методи, розкриває наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі роботи розкриті термінологічні засади інституційного виміру виборчої інженерії. Також на основі ретроспективних аспектів політична конкуренція представлена як специфічний дослідний напрям політичних наук на предметному полі виборчої інженерії. Авторіві вдалося виокремити ключові евристичні можливості системно-кібернетичної методології в контексті виявлення публічних проявів виборчої інженерії.

Другий розділ дисертації розглядає демократичну політичну конкуренцію в контексті застосування конкретних технологічних засобів виборчої інженерії. Для цього обраний політико-конкурентний потенціал сучасної виборчої інженерії, який полягає у здобутті переваги над конкурентами ще до проведення виборчої кампанії. Також дисертант виокремив напрямки практичної реалізації виборчої інженерії публічному форматі. Крім того, у розділі вдалося загострити увагу на проблемах

територіальної організації виборчої інженерії як чиннику демократичної політичної конкуренції.

Третій розділ роботи присвячений зарубіжному досвіду та українським реаліям вивчення виборчої конкуренції. Зокрема, дисертант слушно звертає увагу на контекст сучасних конкурентних демократій. У фокусі уваги дослідника цілком справедливо перебувають ключові аспекти трансформаційної політичної конкуренції. У контексті практик модернізації виборчих інженерії заслуговує на схвальний відгук окреслення розвитку виборчої інженерії в сучасній Україні у період після завершення військових дій.

Дисертаційну роботу написано українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання. Дисертація оформлена відповідно до вимог, які висувають до робіт такого рівня, результати дослідження викладені у науковому стилі. Використання автором аббревіатур та скорочень оформлено відповідно до чинних вимог.

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертанта, містять наукові обґрунтовані теоретичні та практичні положення. Ніколенком Ю. О. у своїй дисертації чітко та послідовно наводить аргументи на користь викладених у роботі положень, що свідчить про наукову цінність роботи, сформульований чітко виражений теоретичний підхід та особисту позицію щодо дискусійних положень роботи. Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота має фундаментальний характер та є завершеним науковим кваліфікаційним дослідженням, яка виконана здобувачкою цілком самостійно.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях

Детальний аналіз сучасних літературних даних та ефективна послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчить про високий рівень достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у роботі, є науково-цінними. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог.

Зокрема, достовірність отриманих здобувачем результатів дисертаційної роботи зумовлена узгодженістю наукових положень, ідей, концептів, висновків і рекомендацій дисертації із сучасними тенденціями розвитку демократичних суспільств у світі й наявним сприятливим середовищем для запобігання впровадження елементів виборчої інженерії як діяльності, щодо «програмування» можливих станів та шляхів розвитку виборчої сфери, надання перспективної оцінки можливих результатів та ефективності певних варіантів дій протидії маніпулюванню результатами виборів.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- встановлення специфіки виборчої інженерії в державах з трансформаційними політичними режимами;

- ідентифікації основних проявів маніпулятивної виборчої інженерії в сучасній Україні;

- виявлення основних факторів, які впливають на здійснення виборчої інженерії в рамках політичної практики незалежної України.

У дисертації наведено визначення виборчої інженерії як інструменту політичної конкуренції, яке полягає в реалізації політичних інтересів конкретних учасників політичного процесу в рамках регулювання виборчої процедури та територіальної організації виборів. Основними інструментальними критеріями виборчої інженерії в рамках політичної конкуренції є маніпулювання виборчим простором, спроби передвизначення результатів виборів, забезпечення переваг для конкретних політичних акторів. Автором акцентовано увагу на конкурентних особливостях виборчої системи трансформаційної демократії. Ними є нестійкість елементів представництва та принципів взаємозв'язку між категоріями виборців та політичними силами, варіативність виборчої формули (яка підлягає уточненню напередодні виборів), трансформація виборчого процесу в рамках реалізації електорального задуму правлячої (лідерської) політичної групи. Дисертантом розкрито значення законодавчого конструювання конкурентних політичних переваг, яке полягає у 1) забезпеченні траєкторії та прогностичної здатності, 2) набутті конкретних конкурентних переваг для суб'єктів виборчого процесу з використанням правових та політичних важелів, 3) обмеження можливостей легальної виборної діяльності політичних акторів демократичного суспільства.

Наведений перелік результатів дослідження не є вичерпним. Зазначене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень наукової новизни, достатньо високу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Наукова новизна дисертації Ніколенка Ю. О. свідчить про високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях авторки забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у в 25 публікаціях, в тому числі у 5 наукових статтях, які опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук. Дисертантом також було опубліковано 20 тез доповідей на національних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Наукове значення результатів дисертації визначає комплексне дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних дослідників, систематизація підходів до визначення фундаментальних понять, отримання ґрунтовних наукових теоретичних знань, подальша розробка вітчизняних досліджень щодо перспектив розробки структурних компонентів виборчих систем, міжнародних принципів та стандартів демократичних виборів та критеріїв конструювання виборчих систем. Дисертація Ніколенка Ю. О. суттєво доповнює базу альтернатив щодо обрання та встановлення тієї чи іншої моделі виборчих систем в Україні в повоєнний період.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що окреслено зв'язок та співвідношення поняття «виборчої інженерії» з такими поняттями як «зловживання владними повноваженнями», «зловживання правом», «правопорушення в рамках виборчого процесу», «політичні технології», «виборчі технології» та з іншими спорідненими та дотичними поняттями. Це може допомогти в законодавчій регламентації виборчої інженерії та виокремленні в рамках виборчої інженерії негативних явищ зловживання політико-правовими механізмами регулювання.

Водночас, результати наукового дослідження можуть бути використані спеціалістами, експертами, органами державної влади, громадськими організаціями, що працюють над удосконаленням загального та виборчого законодавства з метою недопущення маніпулятивної виборчої інженерії, зловживання виборчим законодавством в сучасній Україні в повосенний період тощо.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках Ніколенка Ю. О., які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, в контексті демонстрації негативного впливу виборчої інженерії доречно було б звернутися до досвіду сучасних США та Великобританії, де історично вперше були застосовані технології маніпулювання виборчими округами. На тлі ретроспективного аналізу доречно було б порівняти класичні приклади джерімендерінгу та практик виборчої інженерії в сучасній Україні.

По-друге, в контексті публічних проявів політичної конкуренції доречно було б відобразити політико-правові процеси протидії виборчої інженерії. Зокрема йдеться про механізми судочинства, юстиції, громадську фіксацію порушень тощо. Сучасна Україна в період Помаранчевої революції та Революції гідності надає приклади подібної діяльності, які було б доцільно представити в дослідженні.

По-третє, значним чинником емпіричного виявлення застосування виборчої інженерії в демократичному політичному процесі є встановлення ознак диспропорції між різними групами та територіальними спільнотами, які включені до складу тих або інших виборчих округів. Відповідно авторові було б доречно викласти свою думку щодо цих ознак на тлі теоретичного доробку інших дослідників.

По-четверте, з політико-правової точки зору в дисертації могла б знайти відображення сучасна практика ЄС щодо протидії виборчої інженерії та стандартизації виборчого законодавства в рамках європейської інтеграції. Це питання є вкрай актуальним в контексті зусиль залучення України до європейського співтовариства.

Перелічені зауваження не ставлять під сумнів отримані фундаментальні, ґрунтовні наукові результати та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ніколенка Ю. О. Відзначені недоліки та дискусійні положення не стосуються актуальності роботи, наукової новизни, достовірності та практичної цінності отриманих результатів дисертаційного дослідження. Разом з тим, висловлені зауваження носять виключно рекомендаційний характер, оскільки окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної теми.

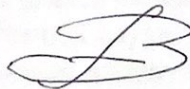
Загальний висновок та оцінка дисертації

Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертаційному дослідженні, дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Ніколенка Юрія Олександровича є послідовним, завершеним та науково цінним дослідженням, що має достатньо високу ступінь обґрунтованості основних положень та висновків.

За актуальністю поставлених задач, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значимістю результатів дисертаційна робота Ніколенка Юрія Олександровича «Виборча інженерія як інструмент політичної конкуренції: публічні прояви у трансформаційних демократіях» відповідає відповідно галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Ніколенко Юрій Олександрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Мар'яна АФАНАСЬЕВА

Підпис офіційного опонента засвідчую:

доктор юридичних наук, професор,
проректор по роботі з територіально
відокремленими підрозділами
Заслужений юрист України
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Володимир ЗАВАЛЬНЮК